

Конституція України: витоки, здобутки, перспективи

ВІДЗНАЧЕННЯ

25 РІЧНИЦІ
Конституції
України!

Українські державники, на чолі з Іваном Мазепою зазнали поразки у війні з Московським царством, з царем Петром. Частина емігрувала на території сучасної Молдови і центром української еміграції стало місто Бендери. Там наприкінці 1709 року Іван Мазепа помер і новим гетьманом обрали Пилипа Орлика, колишнього головного писаря

Пилип **О**рлик

(21 жовтня 1672-24 травня 1742)

український політичний,
державний і військовий
діяч

27 червня (8 липня) 1709 року війська шведів під Полтавою були розгромлені російською армією, після чого Карл XII та Іван Мазепа бігли в м. Бендери (нині – Придністров'я/Молдавія). Там наприкінці 1709 року Іван Мазепа помер і новим гетьманом обрали Пилипа Орлика, колишнього головного писаря

Карл XII - король Швеції в 1697-1718 роках, полководець

Рештки замку гетьмана Пилипа Орлика в Тягині, Басарабія, 1931 р.

Рештки замку гетьмана Пилипа Орлика в Тягині, Басарабія. 1931 рік, Тягиня стара назва міста Бендери.

Бендерська фортеця — фортеця, споруджена в 1538—1541 роках

Основний зміст Конституції:

1. Україна - суверенна держава під протекторатом Швеції

2. Державною релігією є православ'я

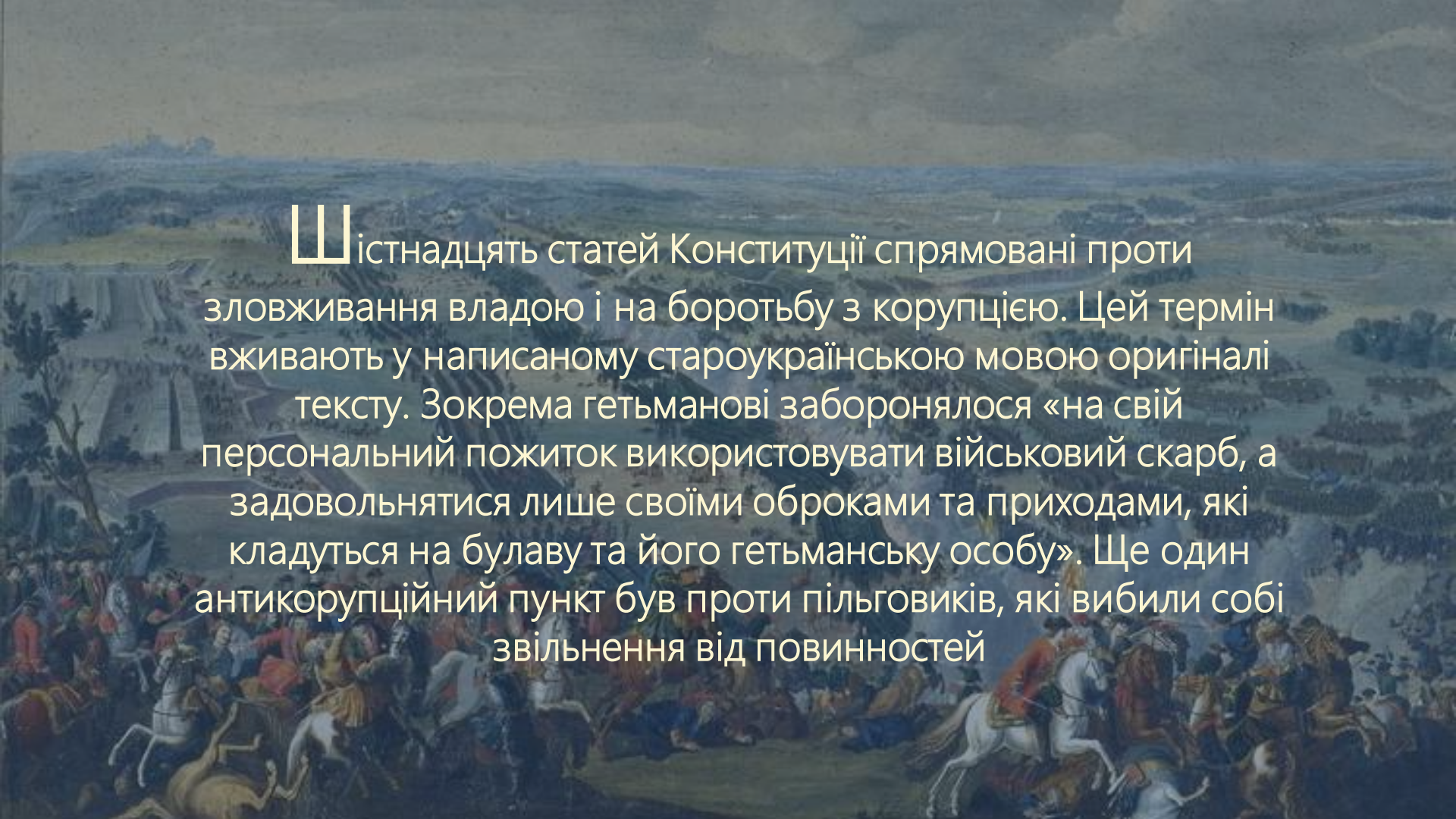
3. Територія України складається з Чернігівського, Київського та Брацлавського воєводств

4. Влада поділяється на 3 гілки: законодавчу (Генеральна рада), виконавчу (гетьман і генеральна старшина) та судову (Генеральний суд)

5. Уряди полковників і сотників є виборними

6. Передбачався соціальний захист козацьких удів та сиріт, які звільнялися від податків та повинностей

Шістнадцять статей Конституції спрямовані проти зловживання владою і на боротьбу з корупцією. Цей термін вживають у написаному староукраїнською мовою оригіналі тексту. Зокрема гетьманові заборонялося «на свій персональний пожиток використовувати військовий скарб, а задовольнятися лише своїми оброками та приходами, які кладуться на булаву та його гетьманську особу». Ще один антикорупційний пункт був проти пільговиків, які вибили собі звільнення від повинностей

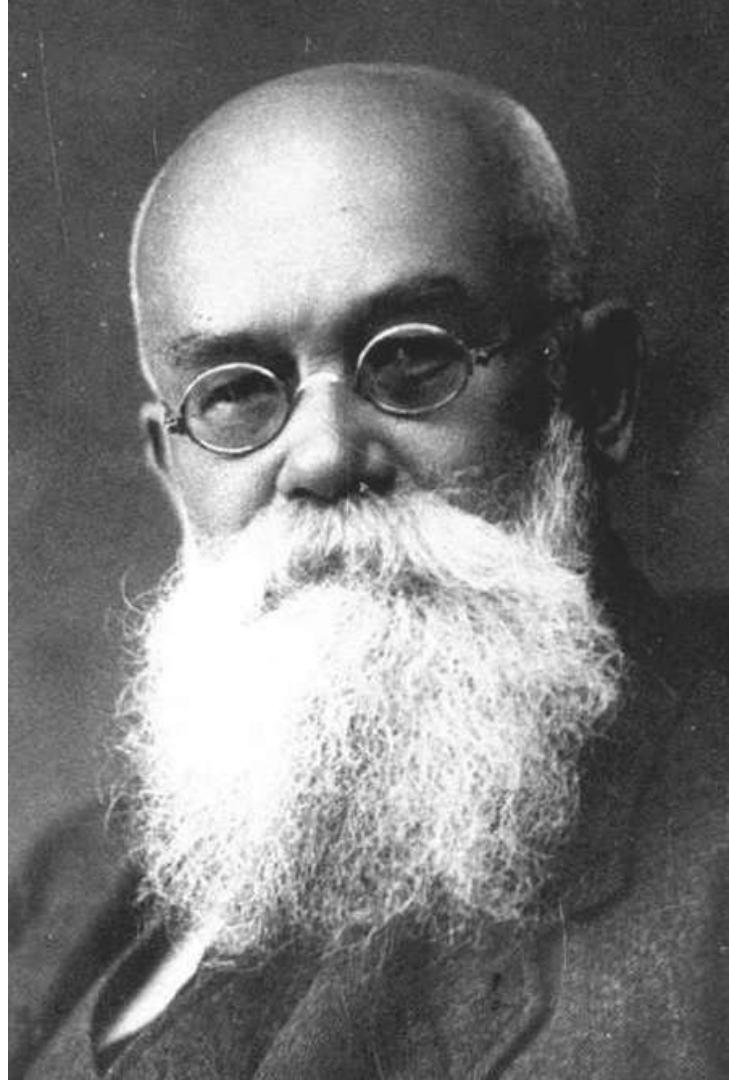

Українська
«конституційна мрія»
XIX – початку XX ст.

Конституційна концепція Михайла Грушевського

Спадкоємцем політико-правових концепцій кирило-мифодіївців, Драгоманова став відомий історик та громадський діяч Михайло Грушевський. На початку ХХ ст. у Росії почалася дискусія щодо конституційних змін та реформування імперії.

Михайло Сергійович Грушевський — український історик, громадський та політичний діяч.

Михайло Грушевський активно включився в обговорення питання конституційного ладу. У травні 1905 року він опублікував проєкт майбутнього конституційного ладу Імперії у статті «Конституційне питання і українство в Росії».

Конституційний проєкт Михайла Грушевського 1905 р. ґрунтувався на двох основних принципах: репрезентаційний уряд; національно-територіальна децентралізація. Однак пропозиції Грушевського були практично нездійснені за умов Російської імперії.

Незважаючи на схвальну оцінку статті, більшість діячів українського суспільно-політичного руху критикували цей проєкт.

Мико́ла Іва́нович Міхно́вський — ідеолог українського самостійництва, адвокат, публіцист. Діяч Української Республіки і організатор її війська, збройних сил

Основний Закон «Самостійної України» Миколи Міхновського

У січні 1900 року Микола Міхновський у Харкові взяв участь у становленні Революційної української партії (РУП) — першої самостійницької партії в Наддніпрянській Україні. Її лідери запропонували Міхновському узагальнити свої ідеї в окремій брошурі. Вона з'явилася того самого року під назвою «Самостійна Україна» і була видана у Львові, накладом у тисячу примірників.

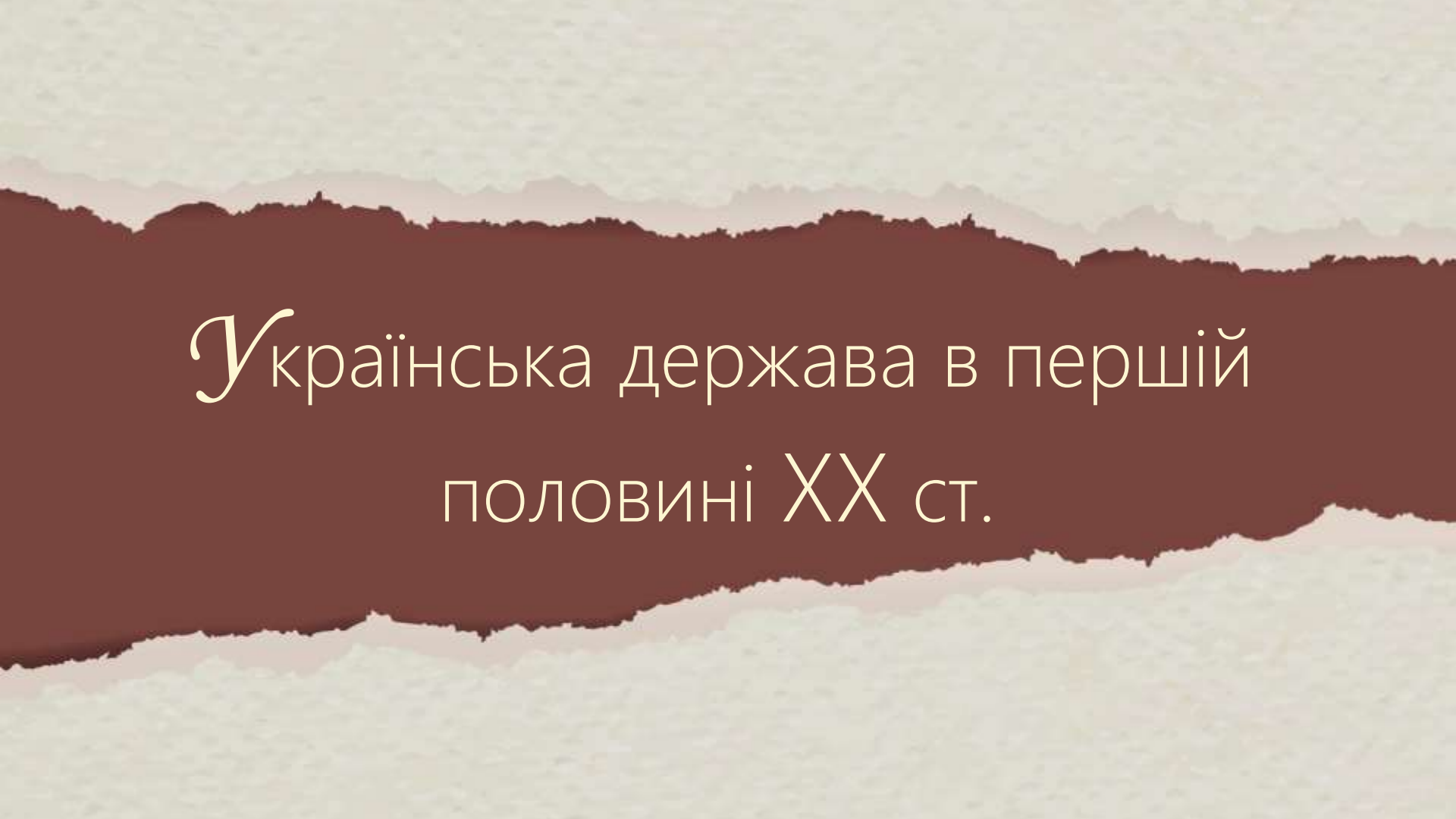
Основний закон «Самостійної України ґрунтувався на необхідності створення власної держави. У Конституції визначено дев'ять земель, які мають входити до складу України. Пропонувалося створення президентської республіки, де виконавча влада належатиме президентові. Президент обирається народом на 6 років. Президент також є головнокомандуючим. Крім цього він призначає та звільняє міністрів. Законодавча влада належить раді представників та сенату. Судова влада належить судам та суддям. Передбачалося створення суду присяжних.

Деякий час «Самостійна Україна» вважалася програмою РУП, але згодом зазнала гострої критики. Малоросійська інтелігенція, вихована на російській культурі, сприйняла цей маніфест вкрай вороже. Незадоволення позицією Міхновського почалося і у самій РУП, оскільки «Самостійна Україна» не містила соціальної програми, тоді як члени РУП тяжіли до соціалізму. Як наслідок, Міхновського звинуватили в шовінізмі, надмірному радикалізмі, в «оригінальничанні»

У відповідь на заборону Микола Міхновський написав «Одвертий лист до міністра Сипягіна», який закінчувався словами:

«Українська нація мусить скинути пановання чужинців, бо вони огиджують саму душу нації. Мусить добути собі свободу, хоч би захиталася ціла Росія! Мусить добути собі визволення з рабства національного та політичного, хоч би пролилися ріки крові! А та кров, що поллється, впаде як народне прокляття на Вашу голову, пане міністер, і на голови всіх гнобителів нашої нації»

Українська держава в першій
половині ХХ ст.

17 березня 1917 р.

– у Києві було утворено Українську Центральну Раду (УЦР). Це був представницький орган українського народу, а після проголошення УНР – перший парламент.

З часу створення Центральної Ради почався процес розбудови інститутів державності.

Першим актом законодавчого характеру був I Універсал, який проголосив необхідність прийняття власних законів і самостійного порядкування на своїх землях.

З цією метою створено Генеральний Секретаріат як уряд автономної України.

Перший склад Генерального секретаріату Української народної Республіки. Київ. Червень 1917 р. Зліва направо сидять: І. Стешенко, Х. Барановський, В. Винниченко, С. Єфремов, С. Петлюра; стоять: П. Христюк, М. Стасюк, Б. Мартос. Відсутній В. Садовський.

Генеральні секретарі:

Голова секретаріату
Володимир Винниченко

Головний писар
Павло Христюк

Сергій Єфремов

Христофор Барановський

Симон Петлюра

Борис Мартос

Валентин Садовський

Іван Стешенко

Микола Стасюк

Така діяльність викликала занепокоєння Тимчасового уряду. Для узгодження українсько-російських відносин до Києва 11 липня 1917 р. прибула його делегація на чолі з Олександром Керенським.

Результатом дискусії стало прийняття II Універсалу Центральної Ради, де зазначалося, що Україна визнає Всеросійські Установчі збори, які мають схвалити автономію України.

*Олекса́ндр Фе́дорович Ке́ренський —
російський політичний діяч, голова Тимчасового
Уряду Російської імперії (1917).*

III Універсалом передбачалася широка програма політичних та соціально-економічних перетворень. Проголошені демократичні принципи – свобода слова, друку, віросповідання, зборів, недоторканості особи. Відмінено смертну кару.

Подальший перебіг подій, зокрема загроза більшовицької окупації та необхідність отримати незалежний статус на мирних переговорах у Бресті, зумовили прийняття IV Універсалу. Саме він 22 січня 1918 р. проголосив самостійність і незалежність України, став законодавчою основою нової держави.

Конституція Радянської України

В Президії З'їзду. Справа надію т.г. Стаханов, Вегер, Довженко, Петровський, Богомолець, Косіор, Хатаєвич, Постішев, Василенко, Либченко, Балацький, Попов, Затонський.
Фото Р. ДАМЕНТА.

Після встановлення в Україні радянської влади, 10 березня 1919 р. III Всеукраїнський з'їзд Рад прийняв Конституцію Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР).

Друга Конституція УРСР була прийнята 15 травня 1929 р. Вона встановлювала повновладдя трудящих, скасовувала приватну власність, заявляла про входження в СРСР, закріплювала принцип верховенства загальносоюзних органів і загальносоюзного законодавства, що перетворювало проголошений суверенітет в політичний міф.

Чергова Конституція УРСР (30 січня 1937 р.) було розроблено в повній відповідності до Конституції Радянського Союзу.

За цим же принципом була побудована і Конституція УРСР, прийнята Верховною Радою республіки 20 квітня 1978 р.

Конституція незалежної України

Як Україна отримала свою Конституцію

Напередодні ухвалення Конституції, в червні 1996-го року, ситуація загострилася. 26 червня Рада національної безпеки і Рада регіонів при Президентові України різко засудили будь-які зволікання з прийняттям цього документу. Президент призначив референдум щодо прийняття Конституції на 25 вересня. А наступного дня своє слово сказала інша гілка влади: Верховна Рада прийняла постанову "Про процедуру розгляду проекту Конституції України в другому читанні". І розпочався справжній марафон тривалістю майже 24 години. Із них останні 14 – без будь-якої перерви. О 9.18 ранку 28 червня 1996-го країна отримала нову Конституцію.

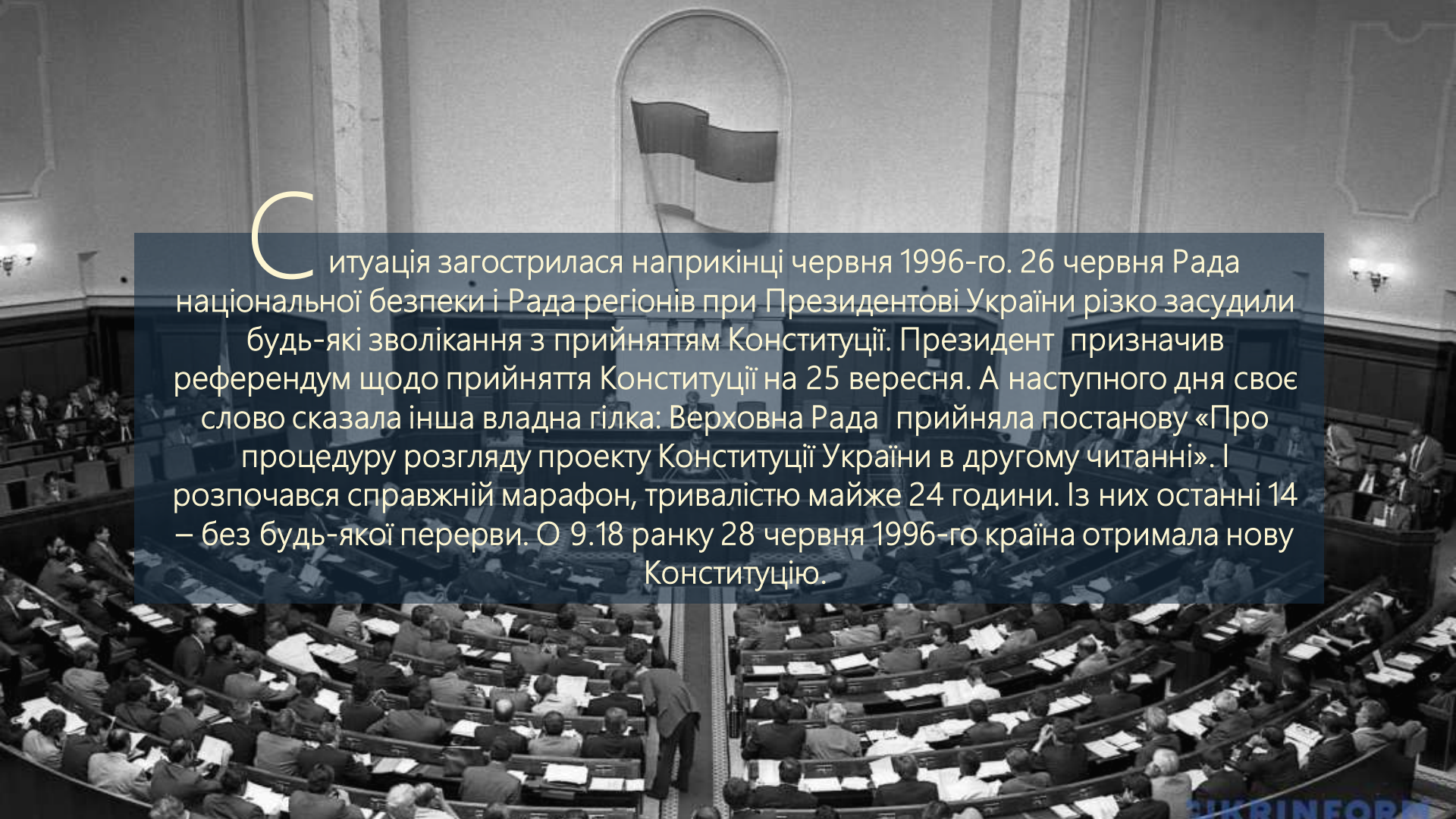

Процес творення нової Конституції розпочався із прийняттям Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 р. Справу прискорив розпад СРСР та Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Всеукраїнський референдум засвідчив підтримку проголошення незалежності України. Більшість країн світу визнали Україну суверенною державою. Тож актуалізувалося питання прийняття основного закону. Однак протистояння між президентом та парламентом істотно затягнуло конституційний процес.

Конституційна комісія підготувала проект Конституції України. 1992-го року відбулося його всенародне обговорення і 26 жовтня 1993-го вироблено остаточний варіант. Далі справа забуксувала майже на рік. У листопаді 1994 р., після дострокових президентських і парламентських виборів, нові народні обранці створили ще одну Конституційну комісію. Черговою віхою стало 8 червня 1995-го – день підписання Конституційного Договору між президентом і Верховною Радою про організацію державної влади та місцевого самоврядування на період прийняття нової Конституції України.

Попри локальні успіхи процес затягнувся. Україна залишалася останньою із держав колишнього СРСР, яка не мала власної Конституції.

Ситуація загострилася наприкінці червня 1996-го. 26 червня Рада національної безпеки і Рада регіонів при Президентові України різко засудили будь-які зволікання з прийняттям Конституції. Президент призначив референдум щодо прийняття Конституції на 25 вересня. А наступного дня своє слово сказала інша владна гілка: Верховна Рада прийняла постанову «Про процедуру розгляду проекту Конституції України в другому читанні». І розпочався справжній марафон, тривалістю майже 24 години. Із них останні 14 – без будь-якої перерви. О 9.18 ранку 28 червня 1996-го країна отримала нову Конституцію.

Це були непрості 14 годин. Серед питань, які викликали найбільші дискусії, опинилися державні символи. Ліві категорично не погоджувалися на тризуб і синьо-жовтий стяг. Врешті депутати дійшли згоди.

Чимало суперечок викликало питання про статус Криму. Частина народних обранців (насамперед, праві) вважали, що достатньо обмежитися наданням півострову статусу звичайної області. Після неодноразових голосувань таки дійшли компромісу: ліві голосують за синьо-жовтий прапор, праві – за автономію Криму.

Доволі легко вирішилося мовне питання: українська стала єдиною державною мовою, але Конституція гарантує вільний розвиток та використання інших мов національних меншин.

Конституція 1996 р. стала першою Конституцією незалежної України, закріпивши правові основи держави, її суверенітет і територіальну цілісність, основні права і свободи українських громадян. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість, безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Конституція України містить норми прямої дії. Одним із ключових положень стала 5-а стаття Конституції, згідно якої «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ».

Власне, конституційний процес не завершився прийняттям Конституції 28 червня 1996 р. Він триває увесь час, поки існує держава і розвивається суспільство.

Література:

Томенко М. В. Україна: історія Конституції : [навч. посіб.] / М. В. Томенко. – Київ : Генеза, 2015. – 143 с. Шифр: 162/10431

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм / Володимир Миколайович Шаповал. – Київ : Юрінком Інтер ; Салком, 2005. – 559 с. Шифр: 162/9078

Слюсаренко А. Історія української конституції / А. Слюсаренко, М. Томенко. – Київ : Знання, 1993. – 192 с.
Шифр: 152/2780

Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9-и т. / наук. ред. Т. Гунчак. – Київ : Дніпро, 2001. – Т. 9 : 1989-2001 роки. / упоряд. і передм. Ю. Г. Шаповал ; ред. Я. Паньків. – 659 с.
Шифр: 152/3264

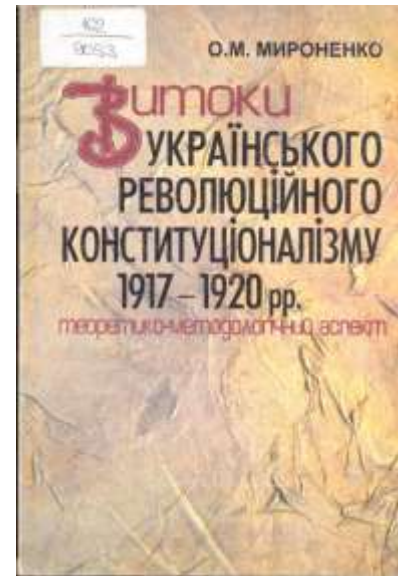
Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку / О. В. Прієшкіна. – Одеса : Фенікс, 2008. – 279 с. Шифр: 162/9934

Гетьман В. П. Як приймалась Конституція України : документальний нарис / В. П. Гетьман. – Київ : Янко, 1996. – 126 с. Шифр: 162/7556

Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі : другі юрид. читання : матеріали Всеукр. наук. дистанційної конф. (м. Одеса, 26 квіт. 2019 р.) / ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ ; уклад.: А. В. Левенець, О. В. Нарожна ; за заг. ред.: Л. О. Корчевна, І. А. Дришлюк. – Одеса : Фенікс, 2019. – 259 с. Шифр: 162/10569

Мироненко О. М. Витоки українського революційного конституціоналізму, 1917-1920 рр. : теоретико-методологічний аспект / О. М. Мироненко ; відп. ред. І. Б. Усенко. – Київ : НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. – 258 с. Шифр: 162/9053

Різниченко В. Пилип Орлик – гетьман України: історичні оповіді / Василь Різниченко. – Київ : Укр. письменник, 1996. – 302 с. Шифр: 79-а/5065

Одарич С. О. Конституційна міфологія сучасної України : експертна оцінка, 27.05.1996 / С. О. Одарич, Ю. М. Оробець, М. Томенко. – Київ, 1996. – 37 с. – (Українська перспектива). Шифр: 162/7274

Нор В. Т. Конституція – основний закон України в запитаннях і відповідях : навч. посіб. з основних положень Конституції України / В. Т. Нор, П. Б. Стецюк. – Львів : Кальварія ; Київ : Абрис, 1996. – 47 с. Шифр: 162/7196

Декларація про державний суверенітет України. – Київ : Україна, 1991. – 8 с. Шифр: 203/3411

Кудряшов С. П. Новая редакция Конституції: державна символіка та символічна демократія. Експертна оцінка / С. П. Кудряшов, С. О. Одарич [та ін.]. – Київ : Укр. перспектива, 1996. – 35 с. Шифр: 162/7204

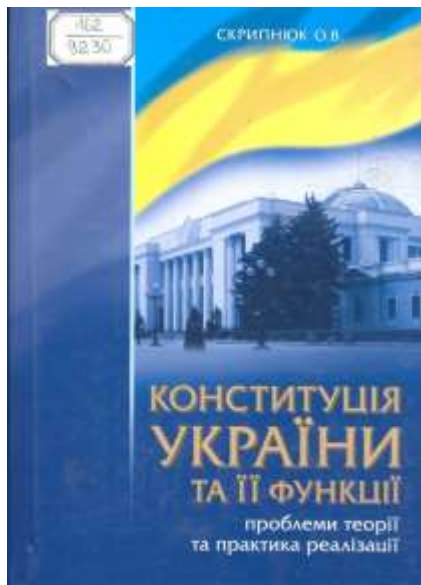
Кудряшов С. Хто і як ухвалював Конституцію України. Експертна оцінка 6 лип. 1996 р. / С. Кудряшов, С. Одарич, Ю. Оробець, М. Томенко. – Київ : Фонд «Українська перспектива». – 1996. – 28 с. Шифр: 162/7256

Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі : перші юрид. читання : матеріали Всеукр. наук. дистанційної конф., присвяч. 20-річчю створення екон.-прав. ф-ту (м. Одеса, 27 квіт. 2018 р.) / ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ ; уклад.: А. В. Левенець, О. В. Нарожна ; за заг. ред.: Л. О. Корчевна, І. А. Дришлюк. – Одеса : Фенікс, 2018. – 211 с. Шифр: 162/10461

Кампо В. М. Суспільство і право: 2004-2006 : роздуми українського вченого-конституціоналіста / В. М. Кампо. – Київ : Акад. муніципального управління, 2007. – 73 с. Шифр: 162/9247

Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації : до десятої річниці прийняття Конституції України / О. В. Скрипнюк ; відп. ред. В. М. Литвин. – Київ : Акад. прав. наук України, 2005. – 167 с. Шифр: 162/9230

Оніщук М. В. Український конституціоналізм: виміри модернізації (вибрані статті) / М. В. Оніщук ; передм. Ю. Л. Бошицький ; Ін-т прав. політики. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 113 с. Шифр: РЕКТОР/73

Стрижак А. А. Установча влада: основні критерії легітимності внесення змін до Конституції України : наук. вид. / А. А. Стрижак. – Київ : Логос, 2013. – 132 с. Шифр: РЕКТОР/125

Конституція Української
Соціалістическої Республіки. –
1919. Шифр: 203/371

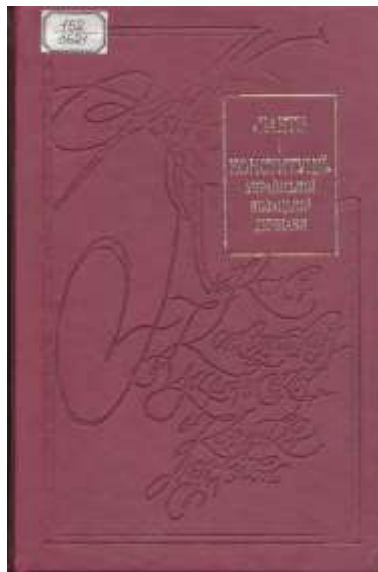
Волошин Ю. О. Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії та практики / Ю. О. Волошин, О. М. Пересада ; Маріупол. держ. ун-т, Представництво Європ. організації публіч. права в Україні. – Одеса : Фенікс, 2013. – 207 с. Шифр: 172/2045

Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України : (аналітичний огляд та коментар) / А. А. Стрижак. – Київ : Ін Юре, 2010. – 629 с. : 1 арк. портр. Шифр: 203/4347

Таранов А. П. Історія Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки / А. П. Таранов. – Київ, 1957. – 167 с. Шифр: 176-а/623

Пакти і Конституції «Української козацької держави» (до 300-річчя укладення) / упоряд. та підгот. текстів М. С. Трофимчук ; упоряд. Т. В. Чухліб ; відп. ред. В. А. Смолій ; НАН України, Ін-т історії України [та ін.]. – Факс. вид. – Львів : Світ, 2011. – 439 с. Шифр: 152/3621

Конституційний референдум: єдність чи розкол України. Експертна оцінка / С. П. Кудряшов, С. Одарич, Ю. Оробець, М. Томенко. – Київ : Укр. перспектива, 1996. – 10 с. Шифр: 162/7210